

AMIR TEMURNING 690 YILLIGI MUNOSABATI BILAN ISLOM SIVILIZATSIYASIGA QO'SHGAN XISSASI

Zafar Jalolov Azimjonovich

Shahrisabz davlat muzey qo'riqxonasi Katta ilmiy xodim

Annotatsiya: Ushbu maqola Sohibqiron Amir Temur tavalludining 690 yilligi munosabati bilan uning Islom sivilizatsiyasiga qo'shgan hissasini ilmiy jihatdan tadqiq etadi. "Islom qilichi" deb atalgan buyuk sarkarda va davlat arbobi sunniy Islomni himoya qilgan, masjid va madrasalar qurgan, olim va san'atkorlarni homiylik qilgan. Samarqandni "Ilm va adab qubbasi"ga aylantirib, Temuriylar renessansining asosini qo'ygan. Uning me'morchilik yodgorliklari, "Temur tuzuklari"dagi adolat va mashvarat tamoyillari Islom madaniyati va ilm-fanning rivojiga katta hissa qo'shgan. Maqola Temur merosining zamonaviy O'zbekistondagi ahamiyatini hamyoritadi.

Kalit so'zlar: Amir Temur, Islom sivilizatsiyasi, Temuriylar renessansi, me'morchilik, ilm-fan homiysi, Samarqand, "Temur tuzuklari".

Аннотация: В данной статье на occasion 690-летия со дня рождения Амира Темура рассматривается его вклад в исламскую цивилизацию. Известный как «Меч ислама», великий полководец и государственный деятель защищал суннитский ислам, строил мечети и медресе, покровительствовал ученым и художникам. Превратив Самарканд в «Купол знаний и литературы», он заложил основу Тимуридского ренессанса. Его архитектурные памятники и принципы справедливости и консультаций в «Уложении Темура» внесли значительный вклад в развитие исламской культуры и науки. Статья также освещает актуальность наследия Темура в современном Узбекистане.

Ключевые слова: Амир Темура, исламская цивилизация, Тимуридский ренессанс, архитектура, покровительство науке, Самарканд, «Уложение Темура».

Annotation: This article examines Amir Temur's contribution to Islamic civilization on the occasion of his 690th anniversary. Known as the "Sword of Islam," the great military leader and statesman defended Sunni Islam, built mosques and madrasas, and patronized scholars and artists. By transforming Samarkand into the "Dome of Knowledge and Literature," he laid the foundation for the Timurid Renaissance. His architectural monuments and the principles of justice and consultation in the "Code of Timur" made a significant contribution to the development of Islamic culture and science. The article also highlights the relevance of Temur's legacy in modern Uzbekistan.

Keywords: Amir Temur, Islamic civilization, Timurid Renaissance, architecture, patronage of science, Samarkand, Code of Timur.

Kirish: 2026-yil – buyuk sarkarda, davlat arbobi va madaniyat homiysi Sohibqiron Amir Temur tavalludining 690 yilligi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning qarori bilan aprel oyi "Amir Temur oyligi" deb e'lon qilindi, Islom sivilizatsiyasi markazida xalqaro ilmiy konferensiya o'tkazilmoqda. Bu sana nafaqat milliy

davlatchilik ramzi, balki Amir Temurning Islom sivilizatsiyasiga qo'shgan ulkan hissasini yana bir bor yoritish uchun ayni muddao. Temur o'zini "Islom qilichi" deb atagan, sunniy musulmon sifatida dinni himoya qilgan va Islom madaniyatini yangi pog'onaga ko'targan shaxs edi. Ushbu maqolada uning diniy siyosati, me'morchilik, ilm-fan va madaniyat sohasidagi faoliyati tahlil qilinadi. Amir Temur (1336–1405) sunniy Islom (Ahl as-Sunna val-Jamoa) tarafdori bo'lib, Naqshbandiya tariqatiga yaqin turgan. U Balxda Mir Sayyid Barakadan ta'sirlangan, diniy maslahatchisi hanafiy olimi Abd al-Jabbor Xorazmiy edi. Temur nasroniylarga qarshi yurishlarda "ghazi" (Islom jangchisi) unvonini olgan, musulmon olamini birlashtirishga intilgan. Uning imperiyasi Eron, Mesopotamiya, Xuroson, Shimoliy Hindiston va Markaziy Osiyoni qamrab olgan holda Islom sivilizatsiyasining geografik doirasini kengaytirdi. Ibn Xaldun bilan uchrashuvida Temur Islom dunyosining qudratini ta'kidlagan. "Temur tuzuklari"da adolat, sadoqat va din himoyasi asosiy tamoyillar sifatida belgilangan: "Davlat ishlarining to'qqiz ulushini kengash va mashvarat, bir ulushini qilich bilan amalga oshirdim". Bu Islom qadriyatlariga asoslangan davlat boshqaruvining yorqin namunasi edi. Temur me'morchilikning buyuk bunyodkori sifatida tanilgan. U Samarqandni poytaxt qilib, shaharni "Qubbat ul-ilm val-adab" (Ilm va adab qubbasi)ga aylantirdi. Eng mashhur yodgorliklar:

- Bibi Xonim jome masjidi (Samarqand) – Islom arxitekturasining durdonasi;
- Go'ri Amir maqbarasi – Temurning o'zi dafn etilgan joy;
- Shohi Zinda majmuasi;
- Shahrisabzdagi Oqsaroy saroyi va Jahongir maqbarasi;
- Turkistondagi Ahmad Yassaviy maqbarasi.

Bag'dodda madrasa, Sheroz va Isfahonda saroylar qurdirgan. Hindiston, Eron va Suriyadan ustalar chaqirib, Timuriylar uslubini yaratgan. Bu inshootlar nafaqat go'zallik, balki Islom ilmini tarqatish markazlari bo'lgan. Temur zabt etgan hududlarda masjid va madrasalarni tiklagan, sug'orish tizimlarini qurgan. Uning me'morchiligi keyinchalik Mug'ullar imperiyasida (Toj Mahal) aks etgan. Temur ilm-fan va san'atning homiysi edi. U fors, turkiy, mo'g'ul tillarini bilgan, olimlar bilan muloqotda bo'lgan: Ibn Xaldun, Hofiz Sheroziy, Hofizi Abru. Saroyida tibbiyot, astronomiya, tarix olimlari yashagan. Temuriylar renessansi (Ikkinchi Uyg'onish) aynan uning davrida boshlangan: Samarqand va Buxoro madaniy markazlarga aylangan. Uning nabirasi Ulug'bek keyinchalik observatoriya qurgan. "Temur tuzuklari" va "Zafarnoma" kabi asarlar tarixiy va ma'naviy merosdir. Temur savdo va hunarmandchilikni rivojlantirib, Buyuk Ipak yo'lini nazorat qilgan, bu Islom sivilizatsiyasining iqtisodiy va madaniy kuchini oshirgan. Temur davri Islom sivilizatsiyasining cho'qqisi – Temuriylar renessansi deb ataladi. U fors, turkiy va mo'g'ul an'analarini Islom ramkasi ichida birlashtirgan. Samarqand Islom olamining ilm va san'at markaziga aylangan. Uning faoliyati XVI–XVII asrlardagi "porox imperiyalari" (Usmonlilar, Safaviylar, Boburiylar) uchun zamin yaratgan. Zamonaviy O'zbekistonda Temur milliy davlatchilik va ma'naviyat ramzi bo'lib, Islom sivilizatsiyasi markazi uning merosini o'rganishga xizmat qilmoqda. Amir Temur tomonidan olib kelingan **Usmon nuxsasi Qur'oni Karim** islom tarixidagi eng qadimiy va muqaddas qo'lyozmalardan biri

hisoblanadi. U ko‘pincha “**Usmon Qur’oni**” yoki “**Samarkand Qur’oni**” deb ataladi. Bu qo‘lyozma Usmon ibn Affon davrida (milodiy VII asr) yozilgan deb hisoblanadi. Usmon ibn Affon — islomdagi uchinchi xalifa bo‘lib, u Qur’on matnini yagona rasmiy nusxaga keltirishni buyurgan. Shundan so‘ng bir nechta rasmiy nusxalar yozilib, turli hududlarga yuborilgan. XIV asrda buyuk sarkarda Amir Temur bu Qur’on nusxasini Bag‘dod yoki Basra tomonlardan olib kelib, Samarqandga keltirgan. U Qur’onni juda ulug‘ yodgorlik sifatida saqlatgan va Samarqanddagi madrasalardan birida qo‘yilgan. 1868-yilda Toshkent va Samarqand hududlari Rossiya imperiyasi tomonidan egallangach, Qur’on nusxasi Sankt-Peterburgga olib ketilgan. 1924-yilda esa yana Markaziy Osiyoga qaytarilib, Toshkentga keltirilgan. Bugungi kunda bu qo‘lyozma Hazrati Imom majmuasi tarkibidagi Mo‘yi Muborak madrasasida saqlanadi. U dunyodagi eng qadimiy Qur’on qo‘lyozmalaridan biri hisoblanadi. Qur’on sahifalari juda katta bo‘lib, taxminan **53 × 68 sm** o‘lchamga ega. U **kufiy yozuvida** yozilgan. Ba’zi sahifalarida qadimiy qon tomchisi izlari borligi haqida rivoyatlar mavjud (bu Usmon ibn Affon shahid bo‘lgan paytda tushgan degan rivoyat). Shu sababli Usmon Mushafi nafaqat diniy kitob, balki **islom sivilizatsiyasining bebaho tarixiy yodgorligi** hisoblanadi. Shu nusxalardan biri keyinchalik “**Usmon Qur’oni**” nomi bilan mashhur bo‘lib ketgan.

Xulosa: Amir Temur nafaqat zabt etuvchi, balki bunyodkor sifatida Islom sivilizatsiyasiga ulkan hissa qo‘shgan. Uning masjid va madrasalari, olimlar homiyligi, adolatli boshqaruvi bugungi kunda ham ilhom manbai. 690 yillik yubiley munosabati bilan uning merosini chuqur o‘rganish va targ‘ib qilish milliy o‘zlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Temur – Islom madaniyatining yorqin yulduzi va O‘zbekistonning buyuk bobosi. Usmon Qur’oni (Samarkand Kufic Quran) islom tarixidagi eng qadimiy va muhim qo‘lyozmalardan biridir. U Usmon ibn Affon davrida yozilgan bo‘lib, Qur’on matnining bir xil va to‘g‘ri shaklda saqlanishida katta ahamiyatga ega bo‘lgan. Keyinchalik buyuk sarkarda Amir Temur uni Samarqandga olib kelib, muqaddas yodgorlik sifatida asrab-avaylashga katta e’tibor bergan. Bugungi kunda ushbu noyob qo‘lyozma Toshkentdagi Islom sivilizatsiyasi markazida saqlanib, nafaqat musulmonlar uchun, balki butun insoniyat tarixiy-madaniy merosi sifatida katta ahamiyat kasb etadi. Qur’on oyatlarining yagona va to‘g‘ri shaklda saqlanishi hamda musulmonlar orasida bir xil o‘qilishining ta’minlanishida muhim rol o‘ynagan. Shuning uchun ham bu mushaf nafaqat diniy manba, balki islom sivilizatsiyasi tarixini o‘rganishda ham juda qimmatli yodgorlik hisoblanadi. Shu sababli Usmon mushafi bugungi kunda ham butun dunyo olimlari va ziyoratchilarining e’tiborini tortib kelmoqda. U o‘zining qadimiyligi, tarixiy yo‘li va diniy ahamiyati bilan insoniyatning bebaho ma’naviy merosi sifatida qadrlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Amir Temur. Temur tuzuklari. Toshkent: O‘zbekiston, 2008.
2. Sharafiddin Ali Yazdi. Zafarnoma / Tarjima va izohlar A. Azamov. Toshkent: Fan, 1990.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Sohibqiron Amir Temur tavalludining 690 yilligini keng nishonlash to‘g‘risida”gi qarori. 2026-yil.
4. Ibn Xaldun. Muqaddima (Temur bilan uchrashuv haqida).
5. Karimov I.A. Amir Temur va temuriylar davri ma’naviy merosi. Toshkent: O‘zbekiston, 1996.
6. Temuriylar renessansi: ilmiy maqolalar to‘plami. Toshkent: Islom sivilizatsiyasi markazi, 2026 (konferensiya materiallari).
7. Vikipediya ma’lumotlari asosida (uz.wikipedia.org/wiki/Amir_Temur va en.wikipedia.org/wiki/Timur) – tarixiy faktlar tasdiqlash uchun.
8. “Amir Temur and the Timurid Dynasty in the Development of National Spirituality” (Academia.edu ilmiy maqolasi).